

Tjänsteutlåtande

Utfärdat 2021-09-14

Diarienummer 0027/21

Handläggare

Jonas Bokstedt

Telefon: 031 - 368 09 19

E-post: jonas.bokstedt@kom.goteborg.se

Yttrande om Ställföreträdarutredningen (SOU 2021:36)

Förslag till beslut

I överförmyndarnämnden

1. Överförmyndarnämnden godkänner förvaltningens förslag till yttrande om Ställföreträdarutredningen (SOU 2021:36).
2. Överförmyndarnämnden skickar förvaltningens förslag till yttrande om Ställföreträdarutredningen (SOU 2021:36) som eget yttrande till Justitiedepartementet.

Ärendet

Ställföreträdarutredningen har presenterat betänkandet ”Gode män och förvaltare – en översyn” som skickats på remiss till ett antal myndigheter, som ska lämna sina synpunkter senast den 8 oktober 2021.

Göteborgs Stad har inte fått betänkandet på remiss. Då överförmyndarnämnden ser att betänkandet innehåller en rad förslag av stor betydelse för såväl huvudmännen och ställföreträdarna som för överförmyndaren, har nämnden tidigare beslutat att ett yttrande ska lämnas till regeringen om Ställföreträdarutredningen (2021-06-23, § 71). Överförmyndarnämnden gav då förvaltningen i uppdrag att ta fram ett förslag till yttrande. Nämnden ska nu ta ställning till förvaltningens förslag.

Bedömning ur ekonomisk dimension

Utredningen innehåller förslag på nya arbetsuppgifter för överförmyndaren. Dessa uppgifter innebär till exempel att ställföreträdarna skriftligen ska informeras om vad de förväntas göra i sina uppdrag samt att överförmyndaren ska ta över viss beslutanderätt från tingsrätten.

Utredningen har bedömt att förslagen totalt sett kommer innebära ökade kostnader för kommunerna med omkring 170 miljoner kronor årligen från den 1 januari 2023, då merparten av förslagen föreslås träda i kraft. Finansiering föreslås ske genom ett ökat generellt statsbidrag till kommunerna med 170 miljoner kronor per år för 2023–2026 och med 200 miljoner kronor per år för 2027 och åren därefter.

Förvaltningen delar utredningens bedömning att förslagen innebär att ytterligare resurser behöver tas i anspråk från och med år 2023.

För huvudmännens del innehåller utredningen förslag att överförmyndaren ska vara skyldig att anmäla misstänkt brottslighet till åklagare. Förslaget syftar till att stärka huvudmannens rätt till skadestånd i de fall en ställföreträdare har orsakat en ekonomisk skada.

Bedömning ur social dimension

Utredningen innehåller förslag som syftar till att öka huvudmannens rätt till insyn i uppdraget. Det finns även förslag som innebär att huvudmannen ska göras mer delaktig. Ytterst syftar dessa förslag till att stärka huvudmannens rättssäkerhet.

Bedömning ur ekologisk dimension

Förvaltningen har inte funnit några särskilda aspekter på frågan utifrån denna dimension.

Förvaltningens förslag till yttrande

Sammanfattning

Utredningen har haft i uppdrag att utreda flera angelägna frågor som ytterst syftar till att stärka huvudmannens rätt till inflytande, insyn och rättssäkerhet. Förvaltningen har valt att kommentera ett urval av utredningens förslag.

Förvaltningen beklagar att regeringen inte tagit initiativ till en förutsättningslös översyn av hela regelverket, vilket kunde ha resulterat i ny heltäckande lagstiftning som svarar mot dagens behov och förutsättningar.

5.5.1 Ställföreträdaren ska beakta huvudmannens vilja eller förmodade inställning

Förvaltningen tillstyrker förslaget att huvudmannen ska få en starkare ställning på så sätt att ställföreträdarna i högre grad ska beakta huvudmannens vilja eller förmodade inställning när uppdraget utförs.

Att en ställföreträdare i vissa fall ska beakta huvudmannens förmodade inställning kommer sannolikt att föranleda tolkningsproblem i vissa fall och kan också ge upphov till tvister bland huvudmannens närmaste anhöriga. Hur en ställföreträdare bör agera för att utröna och/eller beakta huvudmannens förmodade inställning bör därför kommenteras i den kommande lagstiftningsprocessen. Det bör också övervägas om ställföreträdarna kan få stöd genom nationella riktlinjer.

5.5.3 Ett godmanskap ska upphöra om huvudmannen inte längre samtycker

Förvaltningen tillstyrker förslaget att ett godmanskap ska upphöra om huvudmannen inte längre samtycker.

Enligt 11 kap 4 § föräldrabalken kan godmanskap anordnas endast om huvudmannen samtycker därtill. Om huvudmannen uttryckligen eller genom sitt agerande visar att hen inte längre samtycker, följer av en motsatsvis lagtolkning att godmanskapet ska upphöra. Såvitt det är förvaltningen känt tillämpar de flesta domstolar lagstiftningen på detta sätt, varför förvaltningen uppfattar förslaget som ett förtydligande av redan gällande rätt. Förtydligandet medför att eventuella feltolkningar av lagstiftningen kan undvikas, vilket naturligtvis är bra.

6.4.1 Ökad insyn för huvudmannen

Förvaltningen tillstyrker förslaget att gode män och förvaltare samt förordnade förmyndare i de fall där barnet fyllt 16 år, ska hålla huvudmannen informerad om uppdraget, om det inte finns särskilda skäl mot det.

Som anges i utredningen stärker det huvudmannens situation att denne får information av sin ställföreträdare om vidtagna åtgärder. Även personer som av läkare bedömts inte förstå vad saken gäller bör som utgångspunkt få sådan information.

Utredningen föreslår att information inte behöver lämnas om det finns särskilda skäl. Det behöver förtydligas i kommande proposition och/eller i nationella riktlinjer vilka omständigheter som typiskt sett kan utgöra sådana särskilda skäl. Att läkare bedömt att en huvudman inte förstår vad saken gäller kan enligt förvaltningen inte ensamt och med automatik medföra att särskilda skäl föreligger. Även om en huvudman bedömts inte förstå vad saken gäller kan denne nämligen ha förmåga att ta till sig information om denna presenteras på ett pedagogiskt och begripligt sätt.

6.4.2 Huvudmannen ska informeras om överförmyndarens granskning

Förvaltningen tillstyrker förslaget.

Förslaget medför en ökad insyn för huvudmannen och därmed dennes möjligheter att kontrollera hur ställföreträdaren sköter sitt uppdrag. Förslaget medför även ökad insyn för huvudmannens närmaste anhöriga som med stöd av 16 kap 7 § föräldrabalken har rätt att få del av handlingar som överförmyndaren förvarar.

Överförmyndaren ska enligt 16 kap 1 § föräldrabalken granska ställföreträdarens verksamhet. Granskningen sker löpande och på olika sätt, till exempel genom att överförmyndaren går igenom ställföreträdarens förvaltning (presenterad i en årsräkning). Granskning kan även, till exempel, sägas ske när överförmyndaren tar emot och utreder ett klagomål som en huvudman riktat mot sin ställföreträdare.

Eftersom begreppet granskning kan innefatta en rad olika åtgärder från överförmyndarens sida bör den föreslagna underrättelseskyldigheten förtydligas. Är det till exempel enbart granskning av redovisningshandlingar som avses?

Förvaltningen noterar att förslaget inte innehåller något undantag från underrättelseskyldigheten (jfr förslaget om underrättelseskyldighet för ställföreträdare). Förvaltningen efterlyser inget sådant undantag eftersom överförmyndaren i varje enskilt fall då skulle behöva utreda om underrättelse ska ske.

7.4.1 Stärkt skydd för uppgifter om huvudmannen

Förvaltningen tillstyrker förslaget att det vid särskilda skäl ska finnas möjlighet att begränsa huvudmannens makes, sambos och närmaste släktingars rätt till insyn i de handlingar som förvaras hos överförmyndaren rörande ställföreträdarskapet.

Den föreslagna lagändringen i 16 kap. 7 § föräldrabalken tar sikte på ”enskildes intressen”. Förvaltningen vill uppmärksamma att även uppgifter om ställföreträdaren kan vara skyddsvärda. Det bör därför tydliggöras i det fortsatta lagstiftningsarbetet att bestämmelsen kan omfatta inte bara huvudmannens utan även ställföreträdarens enskilda intressen.

I de fall där huvudmannen har skyddade personuppgifter eller är skriven på kommunen bör det övervägas om det ska införas en möjlighet med reservforum på motsvarande sätt som i 7 kap föräldrabalken avseende underhållsmål. Även uppgiften om vilken överförmyndare som handlägger ärendet kan i vissa fall vara känslig eller till direkt skada för huvudmannen.

10.6.2 En skyldighet för överförmyndaren att anmäla misstanke om brott till åtal

Förvaltningen tillstyrker förslaget.

Överförmyndaren har behörighet att besluta att en framtidsfullmakt helt eller delvis ska vara utan verkan. Detta kan till exempel bli aktuellt om en framtidsfullmaktshavare kan misstänkas ha begått ett brott. Förslaget bör därför omfatta även framtidsfullmaktshavare.

10.6.4 Ett obligatoriskt försäkringsskydd för ställföreträdare?

Förvaltningen delar utredningens bedömning att det på sikt bör bli obligatoriskt för ställföreträdare att ha ett försäkringsskydd när de utövar sina uppdrag på liknande sätt som för till exempel advokater och fastighetsmäklare. Först med en sådan ordning skulle huvudmannens rätt till ersättning vid skada kunna få ordentlig genomslagskraft.

10.6.5 En försäkring som tecknas för huvudmannen?

Förvaltningen delar inte utredningens bedömning ifråga om en försäkring som tecknas av huvudmannen själv. Förvaltningens uppfattning är att en obligatorisk försäkring för ställföreträdarna är mer fördelaktig för huvudmannen, som i vissa situationer saknar rättshandlingsförmåga eller har svag ekonomi.

10.6.6 En försäkring som kommunen ansvarar för?

Förvaltningen delar utredningens bedömning att kommunen inte bör ansvara för att hålla ställföreträdare försäkrade. Ett ställföreträdarskap baseras på ett domstolsbeslut och något anställnings- eller uppdragsförhållande mellan kommun och ställföreträdare finns således inte. Samtliga ställföreträdare är dessutom inte folkbokförda i den kommun de har uppdrag i.

11.4.2 Överförmyndaren ska informera ställföreträdaren om vilka uppgifter som uppdraget förväntas omfatta

Förvaltningen tillstyrker förslaget.

Det bör förtydligas att informationen måste dokumenteras samt bör anges att överförmyndaren inte är skyldig att söka efter ytterligare information.

Uppgiftsbeskrivningen ska således baseras på uppgifter överförmyndaren mottagit och som dokumenterats i huvudmannens akt. I syfte att uppnå en enhetlig tillämpning bör i nationella riktlinjer ges exempel på hur en uppgiftsbeskrivning kan utformas.

12.5.1 Introduktionsutbildning och fördjupad utbildning ska tas fram nationellt

Förvaltningen tillstyrker förslaget att det ska tas fram en introduktionsutbildning på nationell nivå för ställföreträdare. Många kommuner erbjuder redan någon form av introduktionsutbildning. Omfattningen och kvaliteten på dessa varierar självfallet och det finns därför behov av ett kvalitetssäkrat utbildningsmaterial som alla kommuner kan använda sig av.

Det finns även behov av att kunna erbjuda ställföreträdare fördjupad utbildning på olika teman.

15.6.1 Anställda ställföreträdare ska kunna förordnas när det är nödvändigt med hänsyn till den enskildes intressen

Förvaltningen tillstyrker att en lagstadgad möjlighet för så kallade professionella ställföreträdare införs på det sätt utredningen föreslår.

Som utredningen redovisat har under en längre tid ett ökat behov av professionella ställföreträdare vuxit fram. Vissa kommuner har inrättat så kallade förvaltarenheter som fyller en viktig funktion. I många kommuner finns det även vad som kan kallas privata förvaltarenheter, vid vilka ett antal ställföreträdare samarbetar. Dessa ställföreträdare, som inte är anställda av kommunen, har ofta så många uppdrag att de kan försörja sig på de arvoden som uppdragen genererar.

Det är hög tid att lagstiftningen ger uttryckligt stöd för överförmyndaren att rekrytera professionella ställföreträdare. Fler personer som har behov av hjälp av en god man eller en förvaltare kan därmed få sin rätt tillgodosedd.

16.5.1 Tydligare krav på ställföreträdares redovisning

Förvaltningen tillstyrker förslaget att ställföreträdare ska redogöra för sin verksamhet i en årsberättelse till överförmyndaren.

Med verksamhet avses inte enbart ställföreträdares förvaltning av huvudmannens tillgångar utan alla åtgärder som vidtagits inom ramen för uppdraget. Många överförmyndare begär därför redan idag att ställföreträdarna i en årsberättelse ska redogöra för hela uppdraget. Det saknas dock möjlighet för överförmyndaren att vitesförelägga en ställföreträdare som vägrar att lämna in en sådan årsberättelse. Den föreslagna lagändringen är därför välbehövlig. Förslaget innebär vidare att huvudmannens rätt till insyn i uppdraget stärks.

17.5.2 En tidsgräns för granskningen ska införas

Förvaltningen tillstyrker förslaget att en inlämnad årsräkning (och de andra redovisningshandlingar som anges i förslaget) ska granskas inom sex månader från att den har getts in samt att överförmyndaren ska underrätta ställföreträdaren om granskningen bedöms bli försenad.

I lagstiftningen bör förtydligas att tidpunkten ska räknas från den dag som redovisningshandlingen är komplett.

22.7.1 Överförmyndaren ska besluta i ärenden om godmanskap enligt 11 kap 4 § föräldrabalken

Förvaltningen tillstyrker förslaget som innebär att överförmyndaren, i stället för tingsrätten, ska besluta i så kallade otvistiga ärenden om godmanskap. En sådan ordning skulle sannolikt medföra att beslut kan fattas snabbare än vad som är fallet idag.

23.10.2 Ett centralt organ ska få ett huvudansvar på området

Förvaltningen tillstyrker förslaget.

Resultatet av de uppgifter som organet föreslås få ansvar för, kommer få stor betydelse för huvudmännen, ställföreträdarna och överförmyndarna. Det är därför angeläget att den kunskap och samlade erfarenhet som finns hos bland annat överförmyndarna och Sveriges kommuner och regioner (SKR) tas till vara.

25.7.1 Ett nationellt ställföreträdarregister

Förvaltningen tillstyrker förslaget att det ska föras ett nationellt register över dem som är förordnade förmyndare, gode män och förvaltare samt över dem som har en sådan ställföreträdare.

Ett ställföreträdarregister ger en nödvändig överblick och kontroll och medför en säkrare och mer effektiv hantering. Digitaliseringens möjligheter medför vidare en betydligt högre säkerhet för huvudmännen, som kan känna trygghet i att gode män och förvaltare har relevant kunskap och inte anses olämpliga.

Registret bör även innehålla sådana uppgifter som kan underlätta överförmyndarens tillsyn, till exempel om en ställföreträdare har bedömts som olämplig av en överförmyndare och grunden för en sådan bedömning. Även antal uppdrag bör kunna registreras och finnas tillgängligt för överförmyndarna samt domstolarna.

25.7.2 Registrets ändamål och tillgången till registret

Förvaltningen tillstyrker förslaget att registret ska kunna tillhandahålla den information som är nödvändig för överförmyndarnas och länsstyrelsernas tillsynsverksamhet, samt lämna upplysningar till den som begär det om vem som är förordnad ställföreträdare för en viss person och på vilken grund ställföreträdarskapet vilar och vad ställföreträdarskapet avser.

Förvaltningen tillstyrker också att den registeransvariga myndigheten ska kunna medge direktåtkomst till registret för dessa ändamål.

Lotta Sjöberg

Maria Holmgren

Förvaltningsdirektör

Avdelningschef Rådgivning och överförmyndarverksamhet